

HAKEMLİ
MAKALE

**TÜRK ÖZEL HUKUK YARGI SİSTEMİNDE
YEMİN MÜESSESESİ
(Institution of Oath
in Turkish Private Judicial System)**

Ali TÜRKMEN**

Doi number: <http://dx.doi.org/10.20978/ijlp.72265>

* Yrd.Doç.Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Ali Fuad Başgil Hukuk Fakültesi
* dr.aliturkmen@gmail.com

ÖZET

“Yemin”, gerek insanların yaşamında gerekse yargı sistemlerinde önemli yeri olan bir müessesedir. Çalışmamızda yemin hakkında genel bilgiler verilmiş; başta İslâm Hukuku olmak üzere, hukuk sistemlerinde yeminin önemi ve işlevi üzerinde durulmuştur. Özellikle Türk Özel Hukuk Yargı Sistemi’nde “*Kesin Delil*” niteliği taşıyan “*Taraf Yemini*” ile beyanın doğruluğunu *te’kid* nitelikli “*Tanık Yemini*” konuları bütün yönleriyle ele alınmıştır.

1086 sayılı Hukuk Usûlü Muhakemeleri Kanunu’ndaki (Mülga HUMK) yemin metni ile 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu’ndaki (HMK) yemin metninin karşılaştırılması yapılmış; yeni yemin metninin isabetli bulunmadığına hukuki ve bilimsel gerekçelerle vurgu yapılmıştır.

Anahtar kelimeler: Türk Özel Hukuk Yargı Sistemi, Yemin, Kanıt, Taraf Yemini, Tanık Yemini, Tanrı adına yemin, Kutsal Değer, Kutsal İnanç, Namus, Şeref.

ABSTRACT

Oath is an important institution either in the lives of people or in judicial system. In the study, general information is given on “oath”; importance and function of oath in judicial systems is focused on primarily in Islamic law; “oath of parties” and “oath of witness” that have the characteristic of being “conclusive evidence” in Turkish Private Judicial System is dealt with in all aspects.

Text of the oath in 1086 numbered (old) law of civil proceedings is compared with text of the oath in 6100 numbered (new) law of civil proceedings; it is concluded on judicial and scientific grounds that the new text is not to the point.

Key words: Turkish Private Judicial System, Oath, Evidence, Oath of Parties, Oath in the Name of God, Holy Virtues, Holy Belief, Honour, Pride.

I. GENEL OLARAK

A.YEMİN KAVRAMI

Gerek konuşmalarımızda sözlerimize güç kazandırmak ve kararlılığımızı pekiştirmek amacıyla kullandığımız gerekse yargılama hukukunda hem söz ve beyanların doğruluğunu teyit ettirmede hem de maddî vâkıaları kanıtlamada delil olarak başvurduğumuz “*yemin*”, Arapça kökenli bir kelime olup sözlükte, sağ taraf, sağ el, gerçek, and, kuvvet ve bereket anlamlarını taşır. Çoğulu “*eymân*” olan bu kavram, terim olarak, bir kimsenin söz, beyan ve davranışlarındaki kararlılığını güçlendirmek ve başkalarını inandırmak ve ikna etmek niyetiyle söz, beyan ve eylemlerinin gerçekliğini Allah’ın adını ya da bir sıfatını zikrederek kuvvetlendirmesini ifade eder.¹

“*Vallahi şu işi yaparım*”, “*Vallahi bu işi yapmam*”, “*Vallahi borcumu ödedim*” gibi ifadeler için Arapçada “*kasame*” sözcüğünden türeyen “*kasem*” kelimesi de kullanılır. Yaygın olarak kullanılan terim, “*yemin*” terimidir.

Günlük hayatta bazı kişiler, söz ve beyanlarının doğruluğuna, taahhütlerini yerine getireceklerine dair hukuken, ahlâken ve dinen tecviz edilemeyecek değişik yemin cümleleri kullanırlar. Örneğin, “... Yapmazsam Allah’ım olmasın...”, “... Sözümü yerine getirmezsem, eşimin, çocuğumun ölüsünü öpeyim...” gibi. Bu tür sözlerle karşı taraf üzerinde güven ve inanç etkinliği oluşturma hedeflenir.

Hukuk terminolojisinde yemin, bir vâkıanın gerçeğe uygunluğunu; namus, şeref ve kutsal sayılan inanç ve değerler ile teyit etmektir. Diğer bir ifadeyle yemin, beyan edilen vâkıanın, söylenildiği şekilde gerçekleştiğine, kutsallığı kabul edilen varlıkları tanık göstermektir.²

B.YEMİN TÜRLERİ

“*Yemin*”i kullanıldıkları alan itibariyle ikiye ayırabiliriz: Hukuk alanı dışında kullanılan yeminler, hukuk alanı içinde kullanılan yeminler.

a. Hukuk Alanı Dışında Kullanılan Yeminler

Bu tür yeminler, yukarıda da değinildiği üzere, günlük yaşam düzeni içinde kişilerin beşeri ilişkiler içinde birbirlerine karşı söz ve beyanlarının doğruluğunun, gerçekliğinin ve taahhütlerini yerine getireceklerinin teyidi maksadıyla kullandıkları özel ifadelerdir. Bu tür

¹ İbn Manzur, Lisan ‘ül- Arab, Mısır Maarif Vekâleti Yayını, Kahire 1950, s.4967.

² Karşlı, A., Medeni Muhakeme Hukuku, İstanbul 2011, s. 518.

yemin ifadelerinde de genel olarak kutsal varlık ve değerler kullanılır. “Allah şahit...”, “*Namusum ve şerefim üzerine..*”, “*Yalanım varsa, Allah canımı alsın..*” gibi.

b. Hukuk Alanı içinde kullanılan Yeminler

İnceleme konumuz olan yemin, hukuk ve yargı alanında kullanılan “yemin” yargıda kullanılan yemin, etkileri ve doğurduğu hukuki sonuçlar itibariyle büyük önem taşır. Alman hukukçu *Heinrich Nagel*’in de belirttiği gibi, yargı tarihinde hiçbir “*delil*”, “*yemin delili*” kadar önemli bir yer işgal etmemiştir.³

İleride değinileceği üzere, yargılama sistemlerinde yemin, “*taraf yemini*” ve “*tanık / bilirkşi yemini*” olarak iki ayrı fonksiyona sahiptir.

Taraf yemini, bağlayıcı ve kesin delil olma etkisine sahip iken, tanık yeminine konu beyanlar, bağlayıcı olmayıp takdiri delil niteliği taşır.

II. HUKUK SİSTEMLERİNDE YEMİN

A.BATI HUKUK SİSTEMLERİNDE YEMİN

a. Roma Hukukunda Yemin

Roma Hukukunun klasik devrinde “*taraf yemini*”, “*ikrar*” ile birlikte yer almaktaydı. Daha sonraki devirlerde, dini karakteri belirgin olan Cermen Hukuku ile etkileşen Roma Hukukunda da “*yemin yardımcıları*” uygulaması ortaya çıkmıştı. “*taraf yemini*”, davada taraf olmayan 3. kişilerin tasdikleriyle tekemmül etmekteydi.⁴

b. Alman Hukukunda Yemin

Roma Hukukunun Kilise Hukuku ile karşılaşması, Alman Hukukunu da etkilemiş ve bunun sonucu olarak “*yemin teklifi*”, Alman Hukukuna girmiştir. Uygulamada, hâkimin kesin bir kanaate varamaması halinde taraflara yemin teklif edebileceği kabul edilmekteydi. Bu dönemde yemin, dini nitelikteydi. Yemin sırasında Allah’ın tanık gösterilmesi, yemin deliline güveni sağlamakta idi.⁵

Yemin müessesesine geniş yer veren 1877 tarihli Alman Usûl Kanunu’nda 1933 yılında yapılan değişiklikle (İngiliz, Danimarka ve Avusturya hukuklarının etkisiyle) Alman Usul Hukuku’nda “*yemin delili*” kaldırılmış; onun yerine “*taraf isticvabı (sorgulaması) usûlü*” getirilmişti.⁶

³ Nagel, Heinrich/Bajons Ena – Marlis: Beweis, Preuve, Evidence, Baden, 2003 s. 88; Yılmaz, Ejder; Medeni Yargılama Hukukunda Yemin, Ankara 2012, s. 28.

⁴ Nagel, a.g.e., s. 150 vd., Yılmaz, E., a.g.e., s. 29.

⁵ Nagel, a.g.e., s. 178.

⁶ Nagel, a.g.e., s. 225.

Alman Usul Kanunu'nun 448. maddesi hükümlerine göre hâkim, taraf talebi olmasa bile, re' sen taraflardan birini ya da her iki tarafı isticvap edebilir (sorguya çekebilir).⁷

c. Avusturya Hukukunda Yemin

Avusturya'da “*yemin delili*”, 19. yüzyılın sonlarına kadar “*isticvap delili*” ile birlikte uygulanmış, daha sonra “*kesin delil*” olma özelliğini kaybetmiştir. Bunun yerine “*isticvap yoluyla ispat müessesesi*” geçilmiştir. Avusturya Usûl Kanunu 376. madde hükmüne göre, taraflar mahkemece yeminli ya da yeminsiz biçimde isticvap olunabilirler.⁸

d. İsviçre Hukukunda Yemin

2011 yılına kadar yürürlükte kalan ve “*yemin delili*” ne yer veren eski İsviçre Kanton Usûl Kanunları 2011 yılında yürürlükten kaldırılmıştır. İsviçre'de 2011 yılında ilk kez kabul edilip yürürlüğe konulan Federal Usûl Kanunu ise “*yemin delili*”ne yer vermemiştir.⁹

e. Fransız Hukukunda Yemin

Halen yürürlükte bulunan Fransız Usûl Kanunu'nda “*yemin delili*” ile ilgili hükümler bulunmaktadır. Fransız Medeni Kanunu, yemini, “*tarafın teklif ettiği yemin*” (md. 1358 vd.) ve “*hâkimin teklif ettiği yemin*” (md.1366 vd.) olmak üzere iki gruba ayırmıştır.

Tarafın teklif ettiği yemin, “*kesin delil*” niteliğindedir. Hâkimin teklif ettiği yemin ise, davanın kesin delillerle ispat edilememesi ve davada bazı delillerin bulunması koşullarının varlığı halinde söz konusu olabilir(Fransız Usul Kanunu md. 1358-1366). Yemin teklif eden taraf, yemine konu vâkıaları açıklar(Fransız Usul Kanunu m. 317). Hâkimin teklif ettiği yeminde ise, yemine konu vâkıaları hâkim açıklar(md. 318). Yemin formülünü hâkim hazırlar. Hâkim, yeminin eda edileceği yeri, günü ve saati de belirler ve ayrıca yalan yere yemin konusunda uyarılarda bulunur(md. 319).

Fransız Usûl Kanunu, yemini edâ usûlünü sıkı şartlara bağlamamıştır. Bunun yerine yeminin icra edilmesi sırasında, yüksek sesle “*yemin ederim*” ibaresinin söylenmesini yeterli görmüştür.¹⁰

f. İtalyan Hukukunda Yemin

İtalyan Usul Kanunu, 2736 vd. maddelerinde delil nitelikli “*taraf yemini*” ne ve hâkim tarafından tevcih edilen “*tamamlayıcı yemin*”e yer vermiştir.¹¹

g. İngiliz–Amerikan Hukukunda Yemin

⁷ Yılmaz, E., a.g.e., s.31.

⁸ Yılmaz, E., a.g.e., s.32.

⁹ Yılmaz, E., a.g.e., 32-33.

¹⁰ Yılmaz, E., a.g.e., s. 34 vd.

¹¹ Nagel, a.g.e. s.319.

İngiliz-Amerikan Hukuk Sisteminde önceleri önemli bir delil sayılan yemin, daha sonra “*isticvap (taraf sorgulaması) müessesesi*”nin gelişmesi neticesinde önemini kaybetmiştir. Bugün artık görülmekte olan bir davanın tarafı, davası için, bir tanık gibi Mahkeme huzurunda isticvap edilir (sorgulanır) olmuştur.¹²

Günümüzde İngiliz usûl hukukunda “*yemin*” denilince akla “*tanık yemini*” gelir. Tanık ifadesinin doğruluğu konusunda verdirilen yemin cümlesinde “*Tanrı üzerine*” ya da tanık için “*kutsanan*” başka bir şey üzerine ibareleri önem taşır.¹³

B. İSLÂM HUKUKUNDA YEMİN

a. Genel Olarak

Yemin, İslâm Hukuku’nda da gerek söz ve beyanların doğruluğunu güçlendirme, taahhütlerin yerine getirileceğine inandırma etkinliği, gerekse yargılama sisteminde hukuki sonuç doğurucu kanıt oluşturma bakımından önem arz eden bir müessesedir.

Kutsal kitap Kur’an’ı incelediğimizde, Allah tarafından insana verilmek istenilen uyarıcı ve bilgilendirici mesajların gerçekliğine vurgu yapılması için (“*Asra yemin olsun ki*”, “*Kıyamet gününe yemin olsun ki*”, “*Güneşe yemin olsun ki*”... gibi) yeminli söylem üslûbu kullanıldığını görmekteyiz.¹⁴

Yüce Yaratıcı’nın Kur’an’da yer alan yeminli mesajlarının hikmeti, gerçeğe ve gerçekliğe vurgu yapmaktır. Bu yemin üslûbu, ancak Allah’a, diğer bir deyişle, yaratılmış varlıklar üzerine yemin etmek, yalnız Allah’a mahsustur. İslâm’a göre, insanların Allah’ın yarattıkları varlıklar üzerine yemini, geçerli bir yemin kabul edilemez. Sözelimi bir Müslüman: “*Güneş üzerine yemin ederim ki ..*”, “*Gökyüzüne yemin ederim ki ...*” şeklinde¹⁵ yemin edemez.

Kezâ, İslâm’a göre, bir Müslümanın, yakınlarının adları üzerine ya da herhangi bir insan üzerine yemin etmesi caiz değildir. Bu şekilde yemin yasaklanmış ve “şirk” (ortak koşma) niteliğinde görülmüştür.¹⁶

İslâm peygamberi, bu konuda şöyle buyurmuştur:

“*Biliniz ki, Allah, size babalarınız üzerine yemin etmeyi yasaklar. Yemin etmek isteyen ya Allah adı üzerine yemin etsin ya da sussun!*”¹⁷

¹² Nagel, a.g.e. s.212 vd.

¹³ Yılmaz, E; a.g.e., s. 36.

¹⁴ Bkz. Kur’an: 52/1-2; 53/1; 68/2; 75/1-2; 77/1; 79/1; 85/1; 86/1; 89/1; 90/1; 91/1-2; 92/1; 93 /1; 95/1-3; 103/1.

¹⁵ İslam Ansiklopedisi TDV c. 43 s. 418.

¹⁶ İslam Ansiklopedisi TDV c. 43 s. 419.

İslam'da; yargılama sırasında olsun, yargılama dışında olsun, yemin ancak "Allah" adı üzerine yapılır. Allah adı dışındaki şeyler üzerine yemin edilmesi yasaklanmıştır.¹⁸ Ancak burada bir noktaya işaret etmek istiyoruz. Semavi dinler, "Allah" adının istismarını takbih eder. Bu konuda Tevrat'ta ve Kur'an'da açık hükümler vardır. Tevrat'da "*Rabbinin adını boş yere ağzına alma!*"¹⁹ âyeti, birçok kez tekrarlanır. Kur'an'da sıkça yemin etmek, Allah'ın adına karşı bir saygısızlık kabul edilmiş; yeminlerde Allah adının istismarı yasaklanmıştır.²⁰ İslâm Hukuku'nda "yemin" in ispat (kanıtlama) vasıtalarından kabul edilmesi, âyetlere²¹ ve hadislere²² dayanır.

b. İslam Hukukunda Yemin Türleri

aa. Yöneltildiği kişilere göre yemin türleri

İslâm Aile Hukuku çekişmeleriyle ilgili olarak "*İlâ*", "*Liân*" ve "*Zihar*" yemini olmak üzere üç yemin türüne yer verildiği görülmektedir.

(1) İlâ Yemini:

Sözlükte yemin etmek manasına gelen "*ilâ*", kocanın eşiyle ilişkide bulunmamak üzere yaptığı yemin olarak tanımlanır.²³ İlâ yemini, Kur'an'da sadece Bakara Suresi'nin 226. âyetinde geçer. İslâm'dan önceki dönemde Araplar, "*ilâ yemini*"ni, "*zihar yemini*" gibi bir boşanma usûlü olarak tatbik ediyorlardı.²⁴ İslâmiyet, bu kökleşmiş sosyal âdeti disipline etmiş; süreyi de dört aylık bir müddetle sınırlayarak hukuki sonuç ve yaptırıma bağlamıştır.²⁵ Koca, dört aylık süre dolmadan önce eşiyle ilişkiye başlamış bulunursa, (ilâ yeminini bozmuş sayılacağından) kendisine "*keffaret*" yaptırımı terettüp eder.

Keffaret yaptırımını Kur'an, şu şekilde düzenlemiştir:

*"Allah (...), bilerek yaptığınız yeminlerden dolayı sizi sorumlu tutar. Bunun da keffareti, âilenize yedirdiğiniz yemeğin orta hallisinden 10 fakire yedirmek yahut onları giyindirmek yahut da bir köleyi özgürlüğüne kavuşturmandır. Bu imkânları kullanamayan, üç gün oruç tutmalıdır. (Bilinçli) yemin ettiğiniz takdirde yeminlerinizi bozmanızın keffareti işte budur."*²⁶

¹⁷ Buhari, Eyman 4; Müslim, Eyman 1-6; Ebu Davud, Eyman 3-5; Nesai, Eyman, 1-12; Müsned, II/34.

¹⁸ İslam Ansiklopedisi, MEB, c. 6 s. 377, 1977 İstanbul.

¹⁹ Tevrat, Tesniye, Bab 5, Ayet 11.

²⁰ Kur'an 68/10; 16/94.

²¹ Kur'an: 5/106-108.

²² Hadis: "*Davasını delille ispat etmek, davacıya; Yemin ise, davalıya düşer*" (Tirmizi, Ahkâm 12).

²³ Karaman, H., Mukayeseli İslam Hukuku, C. I, s. 321.

²⁴ Karaman, H., a.g.e. s. 321.

²⁵ Kur'an, 2/ 226-227.

²⁶ Kur'an, 5/89.

“İlâ yemini” ile evliliği sonlandırmak mer’î, hukukumuzdaki boşanma sebebi sayılan “*Terk*” ile benzerlik arz etmektedir.

(2) *Liân Yemini* :

Liân, kadının, kendisini zina ile suçlayan kocasıyla yeminleşmesi anlamına gelen, bir İslâm Hukuku terimidir. Liân ve mülâane, karşılıklı lânetleşme demektir. Lânetleşme, Allah’ın rahmetinden uzaklaşma/uzaklaştırma anlamı taşır. Eşine zina isnat eden kocanın, iddiasını dört tanıkla kanıtlaması gerekir. Kanıtlayamazsa *Kazf* (zina iftirası) suçu oluşur. Bu durumda ise, mülâane (karşılıklı lânetleşme) yemini uygulanmasına gidilir.²⁷ *Mülâane yemini*, uygulaması şöyle yerine getirilir:

Koca, hâkim huzurunda (öncelikli olarak) dört kez: “-Allah’ı şahit tutarım ki, ben, zina isnadında doğru söylüyorum” der, arkasından da “ -Eğer yalan söylüyorsam, Allah’ın laneti benim üzerime olsun!” diyerek yeminini tamamlar.

Bunun hemen arkasından, karısı söz olarak dört defa: “-Allah’ı şahit tutarım ki, kocam bana zina isnadında yalan söylemektedir.” der. Arkasından da: “ -Eğer, kocam doğru söylüyorsa, Allah’ın gazabı /lâneti benim üzerime olsun!”, der. Böylece, liân yemini tamamlanmış olur.²⁸ Mülâane yemini tamamlandıktan sonra, hâkim, eşlerin boşanmalarına karar verir.²⁹

(3) *Zihar Yemini*:

“*Zihar yemini*”, İslâm’dan önce Araplar arasında yaygın olan bir yemin türü idi. Bir erkek, eşinin herhangi bir yerini annesinin yerine benzeterek yemin ederse; söz gelimi, koca, karısına: “*Bundan böyle, senin sırtın, bana annemin sırtı gibi olsun!*” derse; bu yemin “*talâk-ı baîn*” (kesin boşanma) sonucunu doğurmaktaydı. Ancak, Kur’an, bu sakîm geleneği ve uygulamanın boşanma doğurma etkinliğini ortadan kaldırmıştır. Kur’an, şu hükmü getirmiştir:

“*İçinizden Zihar yemini yapan erkeklerin karıları, onların anneleri değildir. Onların anneleri, ancak kendilerini doğuran kadınlardır. Şüphesiz (zihar yemini yapan erkekler) çirkin ve yalan bir söz söylemiş oluyorlar...*”³⁰

Bununla birlikte, Kur’ân:

²⁷ Kur’an, 24/6-9.

²⁸ Karaman, H., a.g.e., s. 322.

²⁹ Uygulama ile ilgili hukuk ekollerinin farklı görüşleri için bkz. Karaman, H., a.g.e., s. 322 vd.

³⁰ Kur’an, 58/2.

“Karılarından zıhar yemini ile ayrılmak isteyip de sonra söylediklerinden dönenlerin, karılarıyla temas etmeden önce bir köleyi özgürlüğüne kavuşturmaları (...) gerekir. Buna imkân bulamayanlar (...) iki ay ara vermeden oruç tutarlar; buna da gücü yetmeyenler 60 fakiri doyururlar ...” hükmünü de getirmiştir.³¹

Zıhar yemini, kesin ve derhal boşanma sonucu doğurmaz. Ancak, zıhar yemininden sonra koca, 4 aylık süre içinde eşyle temasta bulunmazsa ve yeminin keffaretini de yerine getirmeden evliliği sürdürmeyi tercih ederse; karısı mahkemeye başvurarak evliliğin sonlandırılmasını karar altına alabilir. Böyle bir karar, *talâk-ı bâin* (kesin boşanma) sonucu doğurur.³²

bb. Doğurduğu Sorumluluğa Göre Yemin Türleri:

Doğurduğu sonuç itibariyle üç tür yemin vardır: Yemin-i lağv, yemîn-i gâmûs ve yemin-i mün’akide.

(1) Yemin-i lağv:

“Lağv”, kelime olarak, hata etmek, boş konuşmak, asılsız konuşmak anlamları taşır.

Yemin-i lağv, bilinçsizce yapılan yemin olup, günlük hayatta genel olarak iki şekilde görülür. Kişi, bazen yanlışlıkla ya da doğru zannıyla yemin eder. Örneğin, borcunu ödediği zannına kapılarak: “-Vallahi borcumu ödedim” der. Kişi, bazen de konuşması sırasında yemin kastı olmadan gelişi güzel yemin lafızları kullanmış olabilir. Dolayısıyla, “lağv yemini”, bilinçli ve kayıtlı olmayan yemindir.

Kur’an’da “*yemin-i lağv*”ın sorumluluk doğurmayacağı şu âyetlerle belirtilir:

“Allah, sizi, kasıtsız yeminlerinizden sorumlu tutmaz ...”³³

“Allah, rastgele (kasıtsız ve bilinçsiz) yaptığınız yeminlerden dolayı sizi sorumlu tutmaz...”³⁴ Açıkça görülüyor ki, “*yemin-i lağv*” da “*yalan söyleme ve yalan yere yemin etme kastı*” bulunmamaktadır.

(2) Yemin-i gâmûs:

“*Gams*” sözcüğü; batmak, batırmak, daldırmak, saplanmak anlamlarına gelir. Terim olarak, “*yemin-i gamus*”; kişiyi günaha daldıran, batıran, cehenneme sevk eden ve çok ağır bir sorumluluk altına sokan “*yalan yere yemin*” demektir. Diğer bir deyişle, kasten veya bilinçli

³¹ Kur’an, 58/3-4.

³² Kurdoğlu Serda, İslam Hukuku Dersleri, İst. 1967, s.121 vd.

³³ Kur’an, 2/225.

³⁴ Kur’an, 5 /89.

olarak yalan yere edilen yemin, “*yemin –i gâmûs*”tur. Bu tür yemine “*yemin-i fâcîre*” de denilir³⁵

“*Yemin-i gâmûs*” un (yalan yere yemin etmenin) doğurduğu sonuçlara göre, günahının ve azabının (yaptırımının) ağırlığı da değişir.

Kur’an, bu konuda şu mesajı verir:

“*Allah’a verdikleri sözü ve yeminlerini az bir çıkar karşılığında değiştirenlere gelince; işte, onların âhiret hayatında bir payları yoktur. Allah, kıyamet günü onlarla konuşmayacak; onlara çok acıklı bir azap verecektir.*”³⁶

Hz. Peygamber (s.a.v.) de, bu konu ile ilgili olarak şöyle demiştir:

“*Yalan yere yemin ederek bir kişinin hakkına tecavüz eden ve başkasının hakkını üzerine geçiren kimse, âhiret hayatında Allah’ın gazabıyla karşılaşır.*”³⁷

Hemen belirtmiş olalım ki, yalan yere yeminin (yemin-i gâmûs’un) dünyevi ve uhrevi sonuçlarını keffaret ödeyerek gidermek imkânsızdır. Diğer bir deyişle, yalan yere yemin günahının bağışlanması için keffaret ödeme yöntemi kullanılamaz. Öncelikle yapılması gereken, yemin-i gâmûsla hakkına tecavüz edilenin mağduriyetini gidermek, helâllik almak, sonra da yaşam sonlanıncaya kadar tövbe ve istiğfar’ı (yani af ve bağışlanma dileğini) sürdürmektir. Bu, İslâm hukukçularının çoğunluğunun görüşüdür.³⁸

(3) *Yemin-i mün’akide*

Yemin-i mün’akide, yeminin şartlarına uygun yapılan yemindir. Bu tür yemin, yemin edeni bağlayıcı etkiye sahip olduğundan “*yemin-i mün’akid*” ya da “*yemin-i ma’kûde*” olarak adlandırılmıştır.³⁹ “*Yemin-i mün’akide türü yeminlerde, gerektiği hallerde keffaretini ödemek kayıt ve şartıyla yemini bozabilmek meşru kılınmıştır.*”⁴⁰

cc. Beyan ve Taahhüdü Güçlendirme Yönüyle Yeminler

(1) *Adak (Nezr) Yemini:*

İnsanın yerine getirmeyi kendisine borç kıldığı, vaat ettiği şey anlamına gelen nezr, İslâm Hukuku’nda bir Müslümanın dinen mükellef olmadığı halde, farz ya da vacip türünden bir ibadeti yapacağına dair Allah’a söz vermesi biçiminde tanımlanmıştır. Verilen sözü yerine

³⁵ Bayındır, A., a.g.e., s. 206.

³⁶ Kur’an 3/77; 58 / 14-17.

³⁷ Buhari, Eyman: 17; Müslim, İman: 218-224; Müsned, II, 361-362.

³⁸ İslam Ansiklopedisi, DİB, “Yemin” maddesi, s.418.

³⁹ İslam Ansiklopedisi, ”yemin” maddesi, s.418.

⁴⁰ Kur’an, 66/2.

getirmenin önemine vurgu yapan âyetler dikkat çekicidir.⁴¹ *Nezr'* in yemin lafzıyla te'kidi ve takviyesi yerleşik uygulamadır.⁴²

(2). *Biat Yemini*

Kelimenin aslı "*bey'at*" tır. Allah' a ve elçisine kesin söz vermek anlamında kullanılan bu kelime Kur'an'da iki surede yer almaktadır.⁴³ Bir anlaşmaya uymayı veya bir lidere, bir yöneticiye bağlılığı ve sadakati pekiştirmek üzere yapılan yeminlere de "*biat yemini*" denilir.⁴⁴ Biat'a yemin eklenmesi uygulaması, ilk kez Emeviler döneminde Haccac b. Yusuf tarafından başlatılmıştır. Haccac'ın, Halife Abdul Melik b. Mervan adına zorla aldığı biatları, yeminle te'kidli olarak yazılı hale getirdiği bilinmektedir.⁴⁵

c. İslâm Hukukunda Yeminin Genel Şartları:

İslam Hukukuna göre yeminin genel şartları şunlardır:

- (1) Âkil ve bâliğ olmak,
- (2) Müslüman olmak,
- (3) Yemini, yemin lafzı ile söylemek,
- (4) Yemini, yemin kastıyla yapmak.

Yemin hangi dille ifade ediliyorsa, yemin lafzının o dildeki söz ve fiil kalıplarıyla kullanılması gerekir. Örneğin, Arapçada "*Vallahi*", "*Billahi*", "*Uksimu billahi*" gibi kalıplar kullanılır. Türkçede "Allah'ım adına yemin ederim", Farsçada "*Behudâ şûkend mihorem*" cümleleri kullanılır.⁴⁶ Yemin ibaresinin te'kidi (pekiştirmesi) ve takviyesi (güçlendirilmesi) de caizdir. İslâm usûl hukuku tarihini incelediğimizde, mahkeme sicillerinde yeminin takviyeli yapıldığını görmekteyiz.⁴⁷

Müslümanlar için, "Rahman ve rahim olan Allah'a yemin ederim!";

Yahudiler için, "Tevrat'ı Musa'ya indiren Allah'a yemin ederim";

Hristiyanlar için, "İncil'i İsa'ya indiren Allah'a yemin ederim", te'kidli yemin ibarelerine örnektir.⁴⁸

⁴¹ Kur'an, 2/ 270; 3/35/19 /26; 22/29;76/7.

⁴² İslam Ansiklopedisi TDV, C.I, s. 337 vd.

⁴³ Kur'an, 48/10; 60/12,

⁴⁴ İslam Ansiklopedisi TDV, C. VI. s.121.

⁴⁵ İslam Ansiklopedisi TDV, C. VI. s.121 vd.

⁴⁶ Bayındır, A., a.g.e., s. 215.

⁴⁷ Serahsi, el-Mebsut, C XVI, s. 118 vd.

⁴⁸ Bayındır, A., a.g.e. s.216 vd.

Yemin ibaresi, ihtimalli bir kayda ve şarta da bağlanamaz. Sözelimi, “İnşallah”, “Kanaatimi değiştirmesem” gibi sözler, yemin kalıbına uygun düşmez.⁴⁹

d. İslâm Usûl Hukuku’nda İspat Vasıtası Olarak Yemin

İslâm usûl hukukunda “yemin”, önemli ispat (kanıtlama) vasıtalarındandır. Yargılama usûlünde ilgiliye yemin verdirmeye “*tahlif*”, yemin edene “*hâlif*”; yemin ettirmeye ve yemin edilmesini istemeye “*istihlaf*” denilir.⁵⁰ Yemin delilinin meşruiyet temeli, Kur’an’ın Maide Suresi’nin 106-108 âyetleridir. Usul Hukukunda, davasını delille kanıtlamak, davacıya; savunma kanıtı olarak yemin delilini kullanmak da davalıya terettüp eder.⁵¹

e. İslâm Usul Hukuku’na Göre Davalıya Yemin Teklifinin Şartları

İslâm usûl hukukuna göre davalı tarafa yemin teklif etmenin başlıca şartları şunlardır:

- (1) Öncelikle usulüne uygun bir davanın açılmış bulunması gerekir.
- (2) Davacının iddiasını davalı taraf reddetmiş bulunmalıdır.
- (3) Davacı taraf, davasını başkaca delillerle ispat edememiş bulunmalıdır.
- (4) Davacı, taraf davalıya yemin teklif etmiş bulunmalıdır.
- (5) Davacı taraf, yemin teklifini hâkimin ya da nâibinin huzurunda yapmış olmalıdır.
- (6) Yemin, bizzat davalının kendisine yöneltilmiş olmalıdır.
- (7) Davalıya yöneltilecek yeminin konusu ikrar ve itirafa elverişli bulunmalıdır.
- (8) Yeminin konusu, devredilebilir türden olmalıdır.
- (9) Yöneltilecek yemin, kamu hukukuna ilişkin bulunmamalıdır.⁵²

f. İslâm Usul Hukuku’nda Yemin Verdirmeye Yöntemi

İslam yargılama usûlünde yemini verdirmeye görev ve yetkisi, yargılamayı yapan hâkime ya da görevli ve yetkili kıldığı nâib hâkime aittir. Hâkim ya da nâib, yargılama yerinde ve huzurunda önce konuyu açıklar; sonra davalıya: “*Bu hususta yemin eder misin?*” sorusunu yöneltir. Davalı da: “*Yemin ederim*” derse; hâkim yemin şeklini, içeriğini, konusunu ve özelliğini belirterek “*Vallahi*” diye başlayan yemin ibaresine göre yemini davacının da huzuruyla yaptırır.⁵³ Kendisine yemin teklif olunan taraf, hâkimden düşünmek için mehil talep edebilir. Bu talebin kabulü, yeminden kaçınma sayılmaz.⁵⁴

⁴⁹ Yemin ederken, “İnşâ-Allah” ibaresiyle kayıt altına almada kişiye keffaret gerekmeyeceğine dair hadis için bkz. Tirmizi, en-Nüzûr ve’l-Eymân, 7.

⁵⁰ İslam Ansiklopedisi, C. 43. s.419.

⁵¹ Tirmizi, “Ahkâm”, 12 ; İbn-i Mace, “ Ahkâm “ 7... ; Mecelle, md.76.

⁵² Bayındır, A.; a.g.e., s.208 vd. ; Mecell, md. 1742-1746.

⁵³ Mecelle, md. 1743.

⁵⁴ Bayındır, A., a.g.e., s.220 vd.

III. TÜRK HUKUK SİSTEMİNDE YEMİN

A.GENEL OLARAK

Genel kabule göre “yemin” söylenilen sözün ve beyan edilen vâkıa ve olguların gerçekliğine, kutsallığı kabul edilen varlıkları tanık göstermektir.⁵⁵ İslâm hukuk terminolojisinde “yemin” in aslı ve kurucu unsurunun “Allah” lafzı olduğunu açıklamıştık. Türk toplum hayatında kullanılan yeminde kullanım ve üslûp çeşitliliği görülür. Söz gelimi, “Andolsun ki; “Şerefim üzerine yemin ederim”, “Yanlış söylüyorsam Kur’an çarpsın!”; “Kur’an’a el basarım!”; “Çocuklarımın başı üzerine yemin ediyorum”; “Yalan söylüyorsam, Allah canımı alsın”; “Çocuğumun ölüsünü öpeyim”; “Allah’ım olmasın”; “Yalanım varsa, kahrolayım” gibi değişik ifadelerin kullanıldığına rastlanmaktadır.

Halkın kullandığı bu tür söz ve deyimler, düzensiz, metotsuz ve âmiyane sözler olup, nitelik itibariyle “yemin-i lağv” olarak tanımlanan yemin türüyle benzerlik taşır. Elbette, Türk hukuk sisteminde halkın günlük konuşmalarda kullandığı düzensiz ve âmiyane yemin deyimleri dışında, mer’i mevzuat tarafından tanzim edilen ve hukuksal sonuç ve yaptırımlara bağlanan yemin çeşitleri de vardır.

B.TÜRK HUKUK SİSTEMİNDE YEMİN ÇEŞİTLERİ

Esas itibariyle Türk hukuk sisteminde sadakat ve bağlılık yemini, görev yemini, meslek yemini ve yargısal yemin gibi yemin türleri vardır.

a. Sadakat ve Bağlılık Yemini

Bu yemin, yasama organına seçilenlerin (milletvekillerinin) ve üst düzey devlet ricalinin yaptıkları yeminlerdir. Yasama meclisine seçilenlerin yemin metni Anayasanın 81. maddesinde yer alır. Metin şöyledir:

*“Devletin varlığı ve bağımsızlığını, vatanın ve milletin bölünmez bütünlüğünü, milletin kayıtsız ve şartsız egemenliğini koruyacağıma; hukukun üstünlüğüne, demokratik ve laik cumhuriyete ve Atatürk ilke ve inkılaplarına bağlı kalacağıma; toplumun huzur ve refahı, milli dayanışma ve adalet anlayışı içinde herkesin insan haklarından ve temel hürriyetlerden yararlanması ülküsünden ve Anayasa’ya sadakatten ayrılmayacağıma; büyük Türk milleti önünde, namusum ve şerefim üzerine and içerim.”*⁵⁶

Cumhurbaşkanlığının sadakat yemini de yine Anayasanın 103. maddesinde düzenlenmiştir:

⁵⁵ Karslı, A., a.g.e. s. 518.

⁵⁶ Bkz. T.C. Anayasası md. 81.

“Cumhurbaşkanı sıfatıyla, Devletin varlığı ve bağımsızlığını, vatanın ve milletin bölünmez bütünlüğünü, milletin kayıtsız ve şartsız egemenliğini koruyacağıma, Anayasaya, hukukun üstünlüğüne, demokrasiye, Atatürk ilke ve inkılaplarına ve lâik Cumhuriyet ilkesine bağlı kalacağıma, milletin huzur ve refahı, milli dayanışma ve adalet anlayışı içinde herkesin insan haklarından ve temel hürriyetlerinden yararlanması ülküsünden ayrılmayacağıma, Türkiye Cumhuriyetinin şan ve şerefini korumak, yüceltmek ve üzerime aldığım görevi tarafsızlıkla yerine getirmek için bütün gücümle çalışacağıma Büyük Türk Milli ve tarih huzurunda, namusum ve şerefim üzerine andiçerim.”⁵⁷

b. Görev Yemini

Aslı memurluğa atanan devler memurları da 657 sayılı Devlet Memurları Kanununun 6. maddesine göre yemin ederek görevlerine başlarlar. Memurların yemin metni şöyledir:

“Türkiye Cumhuriyeti Anayasasına, Atatürk İnkılap ve ilkelerine, Anayasada ifadesi bulunan Türk Milliyetçiliğine sadakatle bağlı kalacağıma; Türkiye Cumhuriyeti kanunlarını Millettin hizmetinde olarak tarafsız ve eşitlik ilkelerine bağlı kalarak uygulayacağıma; Türk Milletinin milli, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerlerini benimseyip, koruyup, bunları geliştirmek için çalışacağıma; insan haklarına ve Anayasanın temel ilkelerine dayanan milli, demokratik, laik bir hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyetine karşı görev ve sorumluluklarımı bilerek, bunları davranış halinde göstereceğime namusum ve şerefim üzerine yemin ederim.”⁵⁸

c. Meslek Yemini

Bazı meslek erbabına mesleğe kabulleri sırasında yemin ettirilir. Örneğin avukatlara, avukatlık sıfatlarını kazanırken: “Hukuka, ahlaka, mesleğin onuruna ve kurallarına uygun davranacağıma namusum ve vicdanım üzerine andiçerim” diye yemin ettirilir. Hekimler de mesleğe başlarken Hipokrat yemini diye bilinen yemini eda ederler. Hipokrat yemininin günümüzde kullanılan metni aşağıdaki gibidir:

“Tıp fakültesinden aldığım bu diplomanın bana kazandırdığı hak ve yetkileri kötüye kullanmayacağıma, hayatımı insanlık hizmetlerine adayacağıma, insan hayatına mutlak surette saygı göstereceğime ve bilgilerimi insanlık aleyhine kullanmayacağıma, mesleğim dolayısıyla öğrendiğim sırları saklayacağıma, hocalarıma ve meslektaşlarıma saygı göstereceğime, din, milliyet, cinsiyet, ırk ve parti farklarının görevimle vicdanım arasına

⁵⁷ Bkz. T.C. Anayasası md. 103.

⁵⁸ Bkz. 657 sayılı DMK. md. 6.

girmesine izin vermeyeceğime, mesleğimi dürüstlikle ve onurla yapacağıma namusum ve şerefim üzerine yemin ederim.”⁵⁹

d. Yargılama Usulünde Yemin

Etkileri ve sonuçları itibariyle en önemli yemin, yargılama usûlündeki yemin türleridir. Ceza yargısında sadece tanık ve bilirkişi yemini söz konusu iken, hukuk yargılama usûlünde kesin delil sayılan “*taraf yemini*” ile “*ifade, beyan ve mütalaanın doğruluğunu te’kid yemini*” olmak üzere, iki çeşit yemin yer almaktadır.

Hukuk yargılama usûlündeki yeminin yasal mevzuat kaynağı, hukuk muhakemeleri kanunlarıdır. 1927 tarihinden 2011 tarihine kadar 84 yıl boyunca yürürlükte kalan Mülga HUMK’un 337-362. maddeleri yeminle ilgili hükümleri içermekteydi. Bu yasa, yürürlükten kaldırılmış, yerine 01.10.2011 tarihinde 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu (HMK) yürürlüğe girmiştir.

Yargısal yemin ve türleri HMK içeriğine göre detaylı olarak aşağıda açıklanacaktır.

IV. TÜRK ÖZEL HUKUK YARGILAMASINDA YEMİN

Türk özel hukuk yargılama sisteminde iki tür yemin vardır: Bunlar kesin delil sayılan “*taraf yemini*” ve tanık beyanının ve bilirkişi mütalaasının doğruluğunu “*te’kid yemini*” dir.

A. KESİN DELİL OLARAK “TARAF YEMİNİ”

Özel hukuk yargılamasında kesin delillerden olan “*taraf yemini*”, taraflardan birinin, bir vakıanın (olgunun) doğru olup olmadığı hakkında, “namusu, şerefi ve kutsal saydığı bütün inanç ve değerler üzerine” mahkeme huzurunda, usûlünce beyanda bulunmasıdır.⁶⁰ “*Kesin delil*” olan “*taraf yemini*” ile takdiri delillerden olan “*tanık ifadesi*” ve “*bilirkişi mütalaası*” delillerinde kullanılan “*ûsulî yemin*” karıştırılmamalıdır.⁶¹ “*Taraf yemini*”, tarafın kendisinden kaynaklanan “vâkıalar”a ilişkindir. Tanık ve bilirkişi yemini ise, tanık ya da bilirkişiden sadır olacak bilgi, beyan, ifade ve mütalaanın doğruluğunun ve gerçekliğinin te’yidine (pekiştirilmesine) ilişkindir.

a. Taraf Yemininin Konusu

Taraf yeminin konusu, davanın çözümü bakımından önem taşıyan, çekişmeli olan ve kişinin kendisinden kaynaklanan vâkıalardır. Bir kimsenin bir hususu bilmesi, onun

⁵⁹ Türkmen, A., Hasta ve Hekim Hukuku, Adalet Yayınları Ankara, 2013, s. XXXI.

⁶⁰ Kuru, Baki /Arslan, Ramazan / Yılmaz, Ejder; Medeni Usul Hukuku, Ankara, 2011, s. 422.

⁶¹ Türkmen, A., Özel Hukuk Muhakeme Usûlü, Adalet Yayınları, Ankara 2015, s. 561.

kendisinden kaynaklanan vâkıa sayılır (*HMK. md. 225*). Buna göre; bir vâkıanın yemine konu yapılabilmesi için şu koşulların bir arada oluşması gerekir:

- (1) Olgu, çekişmeli olmalıdır.
- (2) Olgu, taraf olan kişinin kendisinden kaynaklanmış bulunmalıdır.
- (3) Olgu, davanın çözümü bakımından önem taşımaktadır.

Bir hukuksal uyuşmazlıkta “taraf” olan bir kimsenin, bir hususu bilmiş bulunması, o taraf için kendisinden kaynaklanmış vâkıa sayılır.

b. Yemine Konu Olamayacak Vâkıalar

Bazı vâkıalar, yemine konu yapılamaz. Yemine konu yapılamayacak hususlar şunlardır:

- (1) Tarafların, üzerinde serbestçe tasarruf edemeyeceği vâkıalar. Örneğin, soy bağı tespitinde yemin teklif edilemez (*HMK. md. 226/1-a; TMK. md. 184/2*).
- (2) Bir işlemin geçerliliği için, kanunen iki tarafın irade açıklamalarının yeterli görülmediği haller. Örneğin, geçerliliği şekle tabi bir sözleşmede yasal şartlara uyulmamış ise, böyle bir sözleşmenin muteber olduğuna dair karşı tarafa yemin teklif olunamaz.
- (3) Yemin edecek kimsenin namus ve onurunu etkileyecek veya onu ceza soruşturması ya da kovuşturması ile karşı karşıya bırakacak vâkıalar (*HMK md. 226*). Örneğin, bir kimseye cinsel tacizde bulunduğu hususunda yemin teklifi yapılamaz.
- (4) Hukuki sebepler ve kanun hükümleri de yemin konusu yapılamaz. Çünkü hukuki sebepleri hâkim, re’sen araştırır (*HMK md.33*).

c. Yemin Teklif Etme ve Yemine Davet Etme

aa. Yemin Teklif Etme:

Uyuşmazlığın çözümünde ispat yükünü taşıyan taraf, diğer tarafa yemin teklifinde bulunabilir. Uyuşmazlık konusu vâkıanın ispatı için yeminden başka delili olduğunu beyan etmiş olan taraf dahi yemin teklif edebilir. Kendisine yemin teklif olunan kimse, yemini edaya hazır olduğunu bildirdikten sonra, diğer taraf teklifinden vazgeçerek başka bir delile dayanamaz ve yeni bir delil de gösteremez (*HMK md. 227/1-2*).

Bu hükmün mefhum-u muhalifinden, yemin teklif eden taraf, karşı taraf yemini edaya hazır bulunduğunu mahkemeye bildirinceye kadar yemin teklifinden vazgeçebilir ve başka

delil/ler gösterebilir. Taraflar duruşmada hazır iseler, yemin teklif etmek isteyen, karşı tarafa yemin teklifini hâkim huzurunda yapar.

bb. Yemine Davet Etme

Yemin teklif edilen kimse, duruşmada bizzat hazır bulunmadığı takdirde, kendisine yemin için bir “davetiye” çıkarılır. Bu davetiyeye “yemin davetiyesi” denir. “yemin davetiyesi”ne, yemine konu hususlar hakkında sorulacak sorular ile geçerli bir özürlü olmaksızın yemin için tayin olunan gün ve saatte mahkemeye bizzat gelmediği veya gelip de yemini îade etmediği yahut yemini eda etmekten kaçındığı takdirde, yemin konusu vâkıaları ikrar etmiş sayılacağı hususları açıkça yazılır(HMK. md. 228/1-2).

cc. Ölüm veya Fiil Ehliyetinin Kaybı ve Yeminin İade Olunamayacağı Haller

aaa. Ölüm veya Fiil Ehliyetinin Kaybı Hali

Yemin edecek taraf, gerçek kişi olup, yeminden evvel ölür veya fiil ehliyetini kaybederse yemin teklif edilmemiş sayılır (HMK. md. 231).

Söz gelimi; mahkeme huzurunda kendisine yemin teklif edilen taraf, yemini eda etmeden ya da yemini îade etmeye fırsat olmadan âniden fenalaşıp kalp krizi geçirerek vefat etmiş bulunsa veyahut kendisine usulünce yemin davetiyesi tebliğ olunduktan sonra hastalanıp hayatını kaybetse ya da fiil ehliyetini yitirmiş bulunsa, yemin, hiç teklif edilmemiş gibi değerlendirilir ve buna göre sonuca gidilir.⁶²

bbb. Yeminin İade Olunamayacağı Haller

Yeminin konusunu oluşturan vâkıa, her iki tarafın değil, yalnızca kendisine yemin teklif edilen tarafın şahsından kaynaklanıyorsa, yemin, îade edilmez (HMK. md. 230).Önemle belirtmelidir ki, teklif edilen yeminin, teklif edene îade edilebilmesi için, yemin konusu vâkıanın, iki taraf arasında müşterek olması icap eder.

Örneğin, şuf'a (öncelikli alım hakkı) davasında, davalının davacıya davaya konu satış işlemini daha önce öğrenmemiş olduğu hususunda yemin teklif etmesi üzerine, davacı: “Satışı daha önce öğrendiğime davalının kendisi yemin etsin” diyerek yemini davalıya îade edemez. Zira davacının satışı öğrenmesi vâkıası, davalının kendisinden kaynaklanmamaktadır.⁶³

d. Yemin Etmenin, Etmemenin ya da Yemini İade Etmenin Hukuki Sonuçları

aa. Yemin Etmenin Hukuki Sonuçları

Kendisine yemin teklif edilen taraf, duruşmada hazır ise, teklif, mahkeme huzurunda yöneltilir. Yemin teklif edilen, mahkemede hazır değilse, kendisine yemin davetiyesi tebliğ

⁶² Türkmen, A., a.g.e., s. 564.

⁶³ Kuru, Arslan, Yılmaz, a.g.e., s. 427.

olunur. Yemin davetiyesi üzerine duruşmaya gelen taraf, yemin teklifini kabul edip, bu kabul ifadesini de huzurda açıklarsa, bu durumda artık, yemin teklif eden taraf yemin teklifinden vazgeçemez ve başkaca bir delil de gösteremez (HMK. md. 227/2). Yemin teklif edilen, yemin ederse, böylece yemin teklif eden tarafın ileri sürdüğü vâkıanın mevcut olmadığı “kesin delil”le kanıtlanmış olur.

bb. Yemin Etmemenin (Yeminden Kaçınmanın) Hukuki Sonuçları

Yemin için usulünce çağırılan taraf duruşmaya gelir ve fakat yemin etmezse (yeminden kaçınırsa) ya da teklif edilen yemini, teklif edene iâde etmezse, yeminin konusunu oluşturan vâkıayı ikrar etmiş sayılır (HMK. md. 188; 229/1).

cc. Yemini İâde Etmenin Hukuki Sonuçları

Yemin için çağırılan taraf duruşmaya gelir ve fakat kendisine teklif edilen yemini iâde ederse yani “Ben yemin etmiyorum, bana yemin teklif edenin kendisi yemin etsin” derse, bu takdirde iki şıktan biri gerçekleşir:

(1) Kendisine yemin iâde olunan taraf, yemin ederse, yemine konu vâkıa “kesin delil”le kanıtlanmış sayılır.

(2) Kendisine yemin iâde olunan taraf, yemin etmezse (yani yeminden kaçınırsa) yemine konu vâkıanın mevcut olmadığını *ikrar etmiş* sayılır (HMK. md. 229/2).

e. Yemini Yerine Getirecek Kişiler.

Yemini kimin yerine getireceği ile ilgili düzenleme, HMK’nın 232. maddesinde yer almıştır. Maddede yeminin tevcih olunacağı kimselerle yemini eda yada iade edebilecek kişiler gösterilmiştir.

Öncelikle belirtilmelidir ki, bir hukuk davasında yemin, ancak “taraf” a teklif olunur ve ancak “karşı taraf”ça “edâ” ya da “iâde” olunur (HMK. md. 232/1).

Tam ehliyetli olan “gerçek kişi” tarafların akdî/iradî temsilcileri konumunda bulunan vekilleri/avukatları yemine muhatap olamazlar. Taraflardan biri ergin olmayan ya da vesayet altında bulunan bir kısıtlı ise, yemin, yasal temsilci tarafından eda ya da iade olunabilir. Ancak, ergin olmadığı veya kısıtlı bulunduğu halde kendilerine bizzat dava hakkı tanınmış bulunan sınırlı ehliyetliler de vardır. Bunlar, tam ehliyetliler gibidir, yemine bizzat muhatap olabilirler. HMK. madde 232/3 hükmü, bunlar hakkında uygulanmaz.⁶⁴

Davada tüzel kişi konumunda bulunan taraflar açısından; tüzel kişi adına yapılmış bir işleme ilişkin olgunun kanıtlanması için, yemin, tüzel kişiyi temsile yetkili kişi ya da organı

⁶⁴ Kuru, B. Arslan, R./Yılmaz, E. a.g.e. Medeni Usul Hukuku Yetkin Yayınları 22. Baskı Ankara 2011 s. 428; Karşlı, A., a.g.e. s. 520, 521.

temsile yetkili kanuni mümessil tarafından eda veya iade olunabilir. Kanuni mümessil deyimini tüzel kişiler yönüyle –istisnaları dışında- “organ” olarak anlamak gerekir. Organların ne olduğu (özellikle dernekler, ticari şirketler ve bankalar gibi kuruluşlar bakımından) temsile ve yönetimi kimin yetkili bulunduğu hususları ilgili kanunlarda düzenlenmiştir.⁶⁵

f. Yeminin Yerine Getirilme Şekli

Yemin, ancak mahkeme huzurunda edâ olunur. Hâkim, yeminin icrasından önce yemin edecek kimseye, hangi konuda yemin edeceğini açıklar; yeminin anlam ve önemini anlatır ve yalan yere yemin etmesi halinde cezalandırılacağı hususunda dikkatini çeker (*HMK. md. 233/1-2*). Yemin edecek kimse, yemin konusunun yeterli açıklıkta olmadığını ileri sürerse; hâkim, karşı tarafın görüşünü aldıktan sonra derhal bu konuda kararını verir.

Hâkim, gerekli açıklama ve uyarıyı yaptıktan sonra :

“Size sorulan sorular hakkında, gerçeğe uygun cevap vereceğinize ve hiçbir şey saklamayacağınıza namusunuz, şerefiniz ve kutsal saydığınız bütün inanç ve değerler üzerine yemin eder misiniz ?” diye sorar. O kimse de: “-Bana sorulan sorular hakkında gerçeğe uygun cevap vereceğime ve hiçbir şey saklamayacağıma namusum, şerefim ve kutsal saydığım bütün inanç ve değerlerim üzerine yemin ediyorum” demekle yemin edâ edilmiş sayılır (*HMK. md. 235/5*).

Hâkim, eksik olan noktaları tamamlamak veya açık olmayan hususları aydınlatmak için yeminin konusu ile bağlantılı gördüğü soruları yemin eden kimseye sorabilir (*HMK. md. 237*). Yemin eden kimsenin beyanı dikkatlice dinlenir ve hâkim tarafından tutanağa geçirilir. Tutanağa geçirilen yemin beyanı, yüksek sesle huzurda okunur. Yemin edene, beyanında ısrar edip etmediği sorulur ve verilen cevap da tutanağa geçirilir (*HMK. md. 238*).

HMK’da (Mülga HUMK’un 339. maddesinde yer alan) “alenen” sözcüğüne yer verilmemiş ise de, yemin, alenen yapılan oturumlarda alenen, gizli yapılan oturumlarda da gizli olarak edâ veya iade olunur.⁶⁶ Sağır ve dilsizler okuma/yazma biliyorlarsa, yemin hakkındaki beyanları imzalatılarak tutanak altına alınır. Okuma/yazma bilmeyen sağır ve dilsizler ise, “işaret dili”nden anlayan uzman bir bilirkişi aracılığı ile yemin ederler ve bu husus usulüne uygun biçimde tutanak altına alınır.⁶⁷ Yemin edecek kişi, mahkemeye

⁶⁵ Karşlı, A., a.g.e. s. 520 vd.

⁶⁶ Karşlı, A., a.g.e. s. 521.

⁶⁷ Pekcanitez, H./ Atalay, O./ Özkes, M. Medeni Usul Hukuk Ankara 2013, 14. baskı. s. 507.

gelemeyecek kadar hasta ya da özürlü/engelli ise, hâkim, o kişiye bulunduğu yerde yemin ettirir. Zabıt katibi de hazır bulunur ve yemin tutanağa geçirilir.⁶⁸

Yargı çevresinin bulunduğu il içinde bulunan gerçek kişiler, yemin için davaya bakan mahkemeye gelmek zorundadırlar. Yargı çevresinin bulunduğu il dışında oturanlara gelince; ses ve görüntü nakli mümkün ise, yemin bu şekilde yerine getirilir. Ses ve görüntü nakli mümkün değilse, kişiye “*istinabe yolu*” ile yemin ettirilir.⁶⁹

Yemin eda edildikten sonra yalan yere yemin nedeniyle açılan ceza davası, esas dava bakımından bekletici mesele yapılamaz (*HMK. md. 239*). Ancak, tarafın yalan yere yemin ettiği sabit olursa, bu durum (*HMK. md. 375. md.1/9 uyarınca*) yargılamanın iadesi sebebinin oluşturur.

B. TAKDİRİ DELİL KABUL EDİLEN TANIK VE BİLİRKİŞİ YEMİNİ

Özel hukuk yargılama sistemimizde önemli yeri olan diğer yemin türü, “*takdiri delil*” olarak değerlendirilen, tanıklara ve bilirkişilere verdirilen yemindir. “*Kesin delil*” olan “*taraf yemini*”nin davanın taraflarına ilişkin bulunmasına karşın, beyanları “*takdiri delil*” sayılan tanık ya da bilirkişinin davada taraf olmamaları, tarafsız olmaları zorunludur.⁷⁰

a. Tanık Yemini

Görülmede olan bir davada taraflar “*tanık beyanı*” deliline dayanmış bulunurlarsa, tanıklar, mahkemece davetiye ile çağırılırlar. Çağrıya uyma zorunluluğu vardır. Yasal ve muhik sebeplerle (*HMK. md. 247-251*) tanıklıktan çekinme hakkı bulunanlar, bu durumlarını tevsik ederek tanıklıktan çekinme haklarını kullanırlar (*HMK. md. 252*). Yasal bir sebep göstermeden ya da çekinmeyi haklı gösterecek delili, yazılı ya da (duruşmada) sözlü olarak bildirmeksizin tanıklıktan çekinen kişi, mahkemece disiplin para cezasına mahkûm edilebileceği gibi, iki haftayı geçmemek üzere disiplin hapsi yaptırımına da çarptırılabilir (*HMK. md. 252-253*).

Dinlendiği sırada on beş yaşını bitirmeyenlerle temyiz gücüne sahip olmayanlar yeminsiz dinlenirler. Dinlenilecek tanığın kimliği tespit edilir; tanıklık görevinin önemi ihtarlı olarak anlatılır. Yemin eda ettirilirken, hâkim de dâhil olmak üzere, yargılama salonundaki herkes ayağa kalkar. Önemle belirtelim ki, yemin, tanığın dinlenilmesinden önce, tanığa edâ ettirilir.

⁶⁸Karlı, A., a.g.e. s. 522.

⁶⁹Karlı, A., a.g.e. s. 523.

⁷⁰Türkmen, A., a.g.e., s. 561.

Hâkim, tanığa: “*Tanık sıfatıyla sorulacak sorulara vereceğiniz cevapların gerçeğe aykırı olmayacağına ve bilginizden hiçbir şey saklamayacağınıza namusunuz, şerefiniz ve kutsal saydığınız bütün inanç ve değerler üzerine yemin ediyor musunuz?*” diye sorar.

Tanık da cevaben: “*Sorulacak sorulara, hiçbir şey saklamadan doğru cevap vereceğime namusum, şerefim ve kutsal saydığım bütün inanç ve değerlerim üzerine yemin ediyorum*” der.

Böylece, tanık, yemini eda etmiş olur (*HMK. md. 258*). Tanıklar, davaya bakan mahkemece dinlenir. İstinabe yerinde dinlenecek tanıklar da istinabe yerindeki hâkimce dinlenir. Mahkemeye gelemeyen engelli tanıklar, buldukları yerde hâkim tarafından dinlenir. Türkçe bilmeyen tanıklar, tercüman vasıtasıyla dinlenirler. Sağır–dilsiz olanlar, “*işaret dili*” uzmanları marifetiyle dinlenirler (*HMK. md. 263*). Tanık birden fazla ise, ayrı ayrı dinlenirler. Biri dinlenirken, dinlenmeyenler salonda bulunmazlar. Tanıklar gerektiğinde yüzleştirilirler. Tanık beyanları, tutanağa yazılır, sesli olarak okunur ve tutanağın altı tanığa imzalatılır (*HMK. md. 261*). Tanığın yalan yere yemin ettiğinin sabit olması, (*HMK md. 375/1-e uyarınca*) yargılamanın îadesi nedenidir.

b. Bilirkişi Yemini

Görülmekte olan bir davada, çözümü hukuk dışında, özel veya teknik bilgiyi gerektiren hallerde, taraf talebi üzerine ya da re’sen bir bilirkişinin mütalaasının alınmasına karar verilebilir (*HMK. md. 266 vd.*). Hâkimler hakkındaki “*yasaklılık*” ve “*red sebepleri*” ile ilgili kurallar, bilirkişiler bakımından da uygulanır. Haklı sebepler varsa, bilirkişinin kendisi de, kendisini reddedebilir (*HMK. md. 272*). Bilirkişinin oy ve görüşü de “*takdiri delil*” olup, mahkemece serbestçe değerlendirilir. Mütalaası takdiri delil olması yönüyle bilirkişiyemütalaasının doğruluğunun te’yidi bakımından–yemin edâ ettirilir.

Gerek listelerde kaydedilmiş kişiler arasından görevlendirilmiş olan bilirkişilere, İl Adli Yargı Adalet Komisyonu huzurunda, gerekse mahkemece re’sen seçilen bilirkişiye mahkeme huzurunda:

“*Bilirkişilik görevimi sadakat ve özenle, bilim ve fenne uygun olarak, tarafsız ve objektif bir biçimde yerine getireceğime, namusum, şerefim ve kutsal saydığım bütün inanç ve değerlerim üzerine yemin ederim*” şeklindeki sözler tekrarlatılarak yemin verdirilir.

Yemine ilişkin tutanak, hâkim, Zabıt Kâtibi ve Bilirkişi tarafından imzalanır (*HMK. md. 271*). Bilirkişinin, hükme esas alınan husus hakkında kasten gerçeğe aykırı beyanda

bulunduğunun sabit olması hali, (HMK. md. 375/1-f uyarınca) yargılamanın yenilenmesi sebebidir.

V. YEMİNİN ETKİNLİĞİ

A. GENEL OLARAK

Yemin, gerek uyuşmazlıkların yargısal yolla çözümünde kesin delil ya da tanık ve bilirkişi delillerinde beyan ve mütalaaların doğruluğunu te'yîd ettirmede kullanımı yönüyle, gerekse, sosyal hayatta ve beşeri ilişkilerde söz, beyan ve taahhütlerin gerçekliğine ve doğruluğuna ikna ve inandırma etkinliği bakımından önemli bir müessesedir.

İnandırma ve ikna etkinliğinin derecesi, yeminde kullanılan “varlık” ve “değer” in niteliğine göre değişir. Hristiyan toplumlardaki yemin formülünde Tanrı ve kutsal kitap İncil; Yahudi toplumunda Tanrı ve kutsal kitap Tevrat; Müslüman toplumlardaki yemin formülünde ise “Allah” kavramı yer alır.

Türk Hukuk mevzuatındaki yemin düzenlemelerinde yerleşik terimler, “nâmus” ve “şeref” kelimeleridir. “Namus” kelimesinin aslı Grekçe’deki “Nomos” tur. “Nomos”, Kanun anlamındadır. ⁷¹İslâmî kaynaklarda “ Cebrail” karşılığı olarak da kullanılır. Ayrıca “İlahi Kanun”, “ Şeriat” anlamında da istimal olunan “Namus” kelimesinin çoğulu “Nevamis”tir. Peygamberler için “Vâdu’n-nevamis (Kanun Koyucu)” deyimini de kullanılmıştır.⁷² Yemin metinlerinde “namus”la birlikte kullanılan “şeref” sözcüğü manevi büyüklük, ululuk, üstünlük ve mümtaziyet anlamlarına gelir.⁷³

B. ÖZEL HUKUK YARGI SİSTEMİNDE KULLANILAN YEMİN FORMÜLÜ

Mülga HUMK’un 339. maddesindeki yemin metninde odak kavram “Allah” lafzı idi. Metinde, “ – (.....) Allah’ınız üzerine (.....) yemin eder misiniz?” “-(.....) Allahım (.....) üzerine yemin ediyorum” ibareleri yer almaktaydı. 2011 yılında yürürlüğe giren HMK’nın 233/4; 258/3 ve 271. maddelerinde şekillendirilen yeni yemin metni düzenlemesinde “ALLAH’ınız” ve “ALLAH’ım” ibarelerine yer verilmemiştir. Bu ibareler dışındaki yemin cümlesi, eski usûl yarasındaki (Mülga HUMK) cümlelerin hemen hemen aynıdır:

“-(.....) Namusunuz, şerefînz ve kutsal saydığınız bütün inanç ve değerler üzerine yemin eder misiniz ?”

⁷¹ Ülken, H. Z., Türk Felsefe Dilinin Gelişmesi, Felsefe Tercümeleleri Dergisi, c. 1 s.1 1947 İstanbul, s.140.

⁷² İslâm Ansiklopedisi, (TDV) C. 32, s. 381 vd.

⁷³ Develioğlu, F., Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat, 1996 İstanbul, s. 990.

“-(...) *Namusum, şerefim ve kutsal saydığım bütün inanç ve değerlerim üzerine yemin ediyorum.*”

Görülüyor ki, 2011’de yürürlüğe giren HMK, yemin metninde “*ALLAH*” lafzına yer vermemiş, deyim yerindeyse; İsviçre Anayasası’nın 49. maddesindeki “*Kimse dinsel yemine zorlanamaz*” kuralı göz önünde tutularak, dini lafızlar, formül metinden çıkarılmıştır.

Bu düzenlemenin, yani eski yemin metninde yer alan “Allah’ınız” ve “Allah’ım” ibarelerine yeni usul metninde yer verilmemiş bulunmasının kesinlikle isabetsiz bir tasarruf olduğu kanaatindeyiz.⁷⁴ Çünkü Türkiye’de halkın büyük çoğunluğu İslam dinine müntesiptir. Türkiye’de 2011 yılına kadar Özel Hukuk Muhakeme sisteminde “Allah Adına” formüllü yemin uygulanmış gelmiştir.

Türk toplumun inanç esaslarına ve dini referanslarına göre, özel hukuk yargılamasında yer alan yeminin, “*Allah Adına*” formüle edilmesi zorunluluğu vardır. Buna aykırı uygulamaların İslami ölçütlere ve özellikle İslam hukuku hükümlerine göre geçersizliği kesin ve tartışmasız bir gerçekliktir. Diğer bir deyişle, “Allah Adına” unsuru içermeyen bir yemin formülünün geçerliliği bağlayıcılığı ve etkinliği yoktur.

Binâenaleyh, yemini ifade eden sözler, ilgilinin iç dinamiklerini harekete geçirici nitelikte olmalıdır. Tarafların inançları, yemin konusunda önem taşır. Yemin teklif olunan, inandığı kutsalı (kutsal varlığı) tanık gösterdiğine göre, yemin, yemin edenin inançlarına uygun olarak yerine getirilmeli ve yemin teklif eden de onun bu etki altında doğru söyleyeceği inancına ulaşmalıdır.⁷⁵

Her toplumun hukuki dini ve ahlaki değerler sistemi vardır. Bireyin değer yargıları da yerleşmiş ve pekişmiş toplumsal değerlere göre şekillenir. Toplumun ayakta tutan inanç ve değerler sisteminin etkileri yetirmesi, sosyal ve ahlaki çözülmeye, dolayısıyla sosyal bütünleşmenin bozulmasına yol açabilir. Adalet mekanizmasının sağlıklı işlemesi, yargıya ve yargısal kararlara güvenin sarsılmaması, yerleşmiş toplumsal, kurumsal ve inançsal değer yargılarının korunmasına özen gösterilmelidir.

V. ÖZEL HUKUK YARGILAMA SİSTEMİNDE “ETKİN YEMİN” DÜZENLEMESİ NASIL OLMALIDIR?

On dört asırdır İslâm dünyasında uygulana gelen yemin formülünde “Allah” lafzının muhafaza edildiği tartışmasızdır. İslâm Hukuku hüküm ve kıstaslarına göre, geçerli, etkili ve

⁷⁴ Türkmen, A., a.g.e., s. 568.

⁷⁵ Karşı, A., a.g.e. s. 522.

bağlayıcı yeminin, “*Vallahi*”, “*Billahi*”, “*Tallahi*”, “*Allah’ım üzerine*” ibarelerinden birini içeren yemin olduğu da sabittir.⁷⁶ Türkiye’de halkın büyük çoğunluğu Müslümandır. Müslümanların genel kabulüne göre, muteber yemin formülü, “*Allah üzerine*” unsurunu içeren yemindir. Üstelik semavi din mensuplarına, dini inanç ve dini yemin hükümlerine göre yemin eda ettirilmelidir.

Dolayısıyla Hristiyan yurttaşlara “*İsa’ya İncil ‘i indiren Allah üzerine*”, Yahudi yurttaşlara “*Musa’ya Tevrat’ı indiren Allah üzerine*”, Müslüman yurttaşlara da Kur’an esaslarına göre “*Allah üzerine*“ yemin ettirilmelidir.⁷⁷ Bunun yanında beşeri bir dine intisablı olanlarla ateist olduklarını beyan edenlere de beyanları doğrultusunda “*namus, şeref ve kutsal saydıkları bütün inanç ve değerler üzerine*” cümlesi eksenli yemin eda ettirilebilir.⁷⁸

Özel hukuk yargılama sistemimizde “*taraf yemini*”nin aynı zamanda “*kesin delil*” olduğu ve buna bağlı olarak hak ve adaletin tecellisinde daha etkin olabilmesi amaçlanarak bu konuda şöyle bir düzenlemeye gidilmesi düşünülebilir. İlk derece hukuk mahkemeleri yargı salonlarında, yargı kürsüsünün tavan kısmına özel bir koruma ve düzenek içine yerleştirilen Kutsal Kitap (yemin edecek olanın dini mensubiyetine göre ilgili Kutsal Kitap) bir teknik mekanizmayla otomatik olarak kürsü önüne hâkimce indirilip, usûlünce Kutsal Kitap üzerine sağ el koydurtularak (ve özellikle Allah lafzı zikrettirilerek) yemin yaptırılabilir.⁷⁹ Eda ettirilecek yemin metninde (yemin deliline güvenirliliği sağlamak için) “*Allah’ın*” ve “*Allah’ım*” ibarelerinin yer almasının isabetli olacağı kanısındayız.⁸⁰

⁷⁶ Bayındır, A., a.g.e., s.215.

⁷⁷ Türkmen, A., a.g.e., s. 569.

⁷⁸ Türkmen, A., a.g.e., s. 569.

⁷⁹ Farklı değerlendirme için Bkz. Özkök, S., Yemin Hakkındaki Ortak Usul Hükümleri ile Yalan Yere Yemin ve Neticeleri, Ankara barosu Dergisi 1988/4 s. 15 vd.

⁸⁰ Türkmen, A., a.g.e., s. 569.

SONUÇ

“*Yemin*”, gerek söz, beyan ve taahhütlerin doğruluğunu güçlendirme ve inandırma etkinliği, gerekse, yargılama sistemlerinde hukuki sonuç doğurma işlevi yönüyle “*kanıt*” oluşturması bakımından önem arz eden bir müessesedir. “*Yemin*” toplumların hayatında var olagelmıştır. Her toplumda, her birey, beyan, ifade, anlatım ve taahhütlerinin doğruluğu konusunda karşısındakine olumlu bir kanaat ve inanç vermek için yemin formülleri kullanma ihtiyacı duyar.

İfade, beyan, taahhüt ya da vâkıaların doğruluğunu ve gerçekliğini pekiştirmek için kullanılan yemin formülleri farklılık arz eder. Yeminin, yargılama alanı dışında ve yargılama alanı içinde olmak üzere iki gruba ayrıldığı görülür. Yargı alanı dışında kullanılan yeminler, kişiler arasındaki beyanın ve sözün doğruluğunu pekiştirme niyetiyle yapılan yeminlerle, kamusal alan ve idari birimlerde kullanılan meslek yeminleri, görev yeminleri, sadakat ve bağlılık yeminleri olarak yapılan yeminlerdir.

Doğurduğu sonuçlar itibariyle yargı alanında kullanılan yeminler önemsendir. Çünkü yargı alanında kullanılan yeminler esas itibariyle bir hakkın kazanımı ya da kaybı neticesi doğurabilir. Yargılama alanında kullanılan yeminler “*kesin delil*” nitelikli “*taraf yemini*” ile “*takdiri delil*” nitelikli “*tanık ve bilirkişi yemini*” olarak tezahür eder.

Yemin formüllerinde kullanılan odak varlık ve değerler, genel olarak “*Allah*”, “*Namus*”, “*Şeref*”, “*Kutsal İnanç*” ve “*Kutsal Değer*”lerden ibarettir. Osmanlılar döneminde yargılama düzeninde hukuk ve ceza yargısında kullanılan yemin formülü “*Allah*” merkezliydi. Cumhuriyet tarihimizde, hukuk yargılaması dışında kalan alanlarda “*namus, şeref ve kutsal değer*” unsurlarıyla oluşturulan yemin formülü kullanılmaya başlanmıştır.

Hukuk yargılamasında ise, 2011 tarihine kadar İslâm Muhakeme Hukuku’ndaki düzenlemeye uygun olarak dini içerikli yani “*Allah*” lafzıyla oluşturulmuş yemin formülü kullanılmış; 2011’ de yürürlüğe giren HMK ile bu uygulama sonlandırılarak “*namus, şeref, kutsal inanç ve kutsal değer*” eksenli yemin tatbikine geçilmiştir.

Kanaatimizce, bu değişiklik yerinde değildir. Çünkü “*Allah*” eksenli olmayan yemin formülleri tatbiki, Müslüman halkın inanç değerleriyle uyumlu bulunmamaktadır. Bu nedenle, HMK’nın yeminle ilgili maddeleri yeniden gözden geçirilerek gerekli değişiklikler yapılmalıdır.

KAYNAKÇA

- ALAADDİN**, Ebubekir b. Mes'ud el-Kasani, el- Bedaius-sanai fi tertib-iş- şerai, Beyrut, 1974.
- ANSAY**, S. Şakir, Hukuk Yargılama Usulleri, Ankara, 1960.
- ANSAY**, S. Şakir, Hukuk Tarihinde İslâm Hukuku, Ankara, 1958.
- BAYINDIR**, Abdülaziz, İslâm Muhakeme Hukuku, İstanbul, 1986.
- BERKİ**, Ali Himmet, Mecelle-i Ahkam-ı Adliye, Ankara, 1959.
- BERKİ**, Şakir, Hukuk Usulü Muhakemeleri, Ankara, 1959.
- BERKİN**, Necmettin, Medeni Usul Hukuku Rehberi, İstanbul, 1980.
- GÖKMENOĞLU**, H. Tekin, İslâm Muhakeme Usûlü Hukukunda Yemin Delili, Selçuk Üniv. S.B. Enst. Dergisi s.3, Konya, 1994.
- KARAMAN**, Hayrettin, Mukayeseli İslam Hukuku, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1986.
- KARSLI**, Abdurrahim, Medeni Muhakeme Hukuku Ders Kitabı, İst. 2012.
- KURU**, **Baki**/ Arslan, Ramazan / Yılmaz, Ejder, Medeni Usul Hukuku, 24. Baskı Ankara 2013.
- KURU**, **Baki** / Budak, A. Cem, HMK. nun Getirdiği Başlıca Yenilikler, İstanbul Barosu Dergisi C. 85, s.5, İstanbul 2011.
- NAGEL**, Heinrich/Bajons Ena- Marlis Beweis, Preuve, Evidence, Baden, 2003.
- ÖZKÖK**, Süleyman, Yemin Hakkındaki Ortak Usul Hükümleri ile Yalan Yere Yemin ve Neticeleri Ankara Barosu Dergisi 1988/4.
- PEKCANITEZ**, Hakan/ATALAY Oğuz/ÖZEKES Muhammet, Medeni Usul Hukuku, 14 Baskı, Ankara, 2013.
- SERAHSİ**, Şemseddin Ebu Bekir M.b. Ahmed, el- Mabsüt, Mısır 1324.
- TÜRKMEN**, Ali, Özel Hukuk Muhakeme Usûlü, Adalet Yayınevi, Ankara 2015.
- TÜRKMEN**, Ali, Hasta ve Hekim Hukuku, Adalet Yayınevi Ankara 2015.
- UMAR**, Bilge, Hukuk Muhakemeleri Kanunu Şerhi, Ankara, 2011.
- ÜLKEN**, H. Ziya, Türk Felsefe Dilinin Gelişmesi, Felsefe Tercümleri Dergisi C.1, S.1 İstanbul 1947.
- YAVUZER**, Salih, İslâm Yargılama Usulünde Deliller ve Takdiri, Ankara 1985 (Doktora Tezi).
- YILMAZ** Ejder, Medeni Yargılama Hukukunda Yemin,. 2. Baskı Yetkin Yayınevi, Ankara 2012.